

již není naléhavé; lidé zapomněli, co znamená spěch ve smyslu aktivního činorodého snažení. Zejména lidé, kterým se dříve dařilo dobře, se s nastalou zlou situací vyrovnávali špatně ve smyslu naprostého nedostatku adaptability spojené s neschopností unést propastný rozdíl mezi blahobytnou minulostí a fatálně neměnnou chudobou přítomnosti.

Český překlad, včetně předmluv Paula F. Lazarsfelda, Ch. Flecka a doslovu Hanse Ziesela, se tedy dostává do rukou českého čtenáře jako kompletní a komplexní text, který jak mimořádně čtivým barvitým popisem života dlouhodobě nezaměstnaných, tak právě odborně vysoce erudovanými kometáři předmluv a doslovů nabízí nejen poutavé čtení o kulturně (snad) již vzdálené situaci, ale (a pro odborníky na problematiku sociálního výzkumu či sociální patologii a sociální pedagogiku) i jinde nepublikované informace, návody a postřehy fruktifikovatelné v sociální práci a sociografii. Úvod do českého vydání z pera Boženy Buchtové-Šmajsové připomíná genezi Marienthalu, přibližuje čtenáři její hlavní autory a nastiňuje relevantní témata historie sociografie. Nesporně záslužné je, že překladem je dán čtenáři do rukou text, který je nepochybně užitečnou pomůckou zejména pro odbornou veřejnost, a to v období, kdy fenomén dlouhodobé nezaměstnanosti není rozhodně vzdáleným reliktem minulosti.

A. Sekot

* *Marienthal: Sociografie komunity nezaměstnaných*, Brno: Masarykova univerzita, 2013, 182 stran, ISBN 978-80-210-6226-9

* *Marienthal: The Sociology of an Unemployed Community*, New Brinsvick and London: Transaction Publishers, 128 stran, ISBN: 978-0-7658-0944-5.

Buchtová, Božena – Šmajš, Josef – Boleloucký, Zdeněk: Nezaměstnanost*

Dovolím si uvést informaci o knize *Nezaměstnanost* výzvou vypůjčenou od autora z druhé polokoule, adresát je neobvyklý – naše Země: „*Matce nás všech. Kéž nám odpustí naše hříchy.*“ Lékař a výzkumník B. H. Lipton, PhD., jí uvedl svou knihu *Biologie víry*. Buněčný biolog jí vlastně vyslovuje obdobné myšlenky jako brněnský filozof prof. Josef Šmajš, CSc., v obsáhlé úvodní studii právě ke knize *Nezaměstnanost* nazvané *Lidská práce – málo známý fenomén kultury*. Je to přesvědčení, že přírodou jsme byli navrženi tak, abychom se hodili do jejího prostředí, nikoliv však do prostředí, které vytváříme teď my. Zapomněli jsme, že jsme součástí jednoho celku – vesmíru (přírody) – a bohužel přírodní zákony trvale porušujeme. Biolog a filozof se sice neznají, ale setkali se na stejné cestě, i když Lipton se na ni dostal studiem buňky a Šmajš hlubinným studiem vývoje lidské kultury.

Četla jsem obě knihy současně a byla jsem překvapena, jak se knihy, i když tématem vzdálené, myšlenkově proplétají. Společnou ideou je přesvědčení, že tělesná a duševní činnost je vložena do vínku lidskému rodu přírodou a jako taková je pro život člověka (pro zachování lidského rodu) nezbytná. Šmajš každého svého čtenáře přesvědčí, že Liptonova výzva zůstane pouze zbožným přáním, že Země člověku jeho hříchy proti sobě/přírodě a přirozenosti odpustit nedokáže. Provinění člověka je trvalé a v podstatě nevratné. Pro ten „dědičný hřích“ industriálního člověka vybral Šmajš výmluvný a přiléhavý pojem – predátorská kultura. To hříšné počínání kulturního člověka prochází generacemi, nejintenzivněji od doby, kdy objevením síly páry začal postupně ze

svého života vytěšňovat fyzickou práci. Z hlediska nástupu a nebývalého zrychlujícího se rozvoje techniky (robotizace, automatizace, digitalizace) velké plus, z hlediska člověka samého paradoxně začínající mínus, které ovšem narůstá v přímé úměře k růstu vědy a techniky, to znamená stále rychleji a hrozivěji. Lipton poctivě sleduje evoluci člověka od první buňky, Šmajš pak jeho kulturu od prvních projevů rozvíjející se myslí. Ta stojí na samém počátku vzniku kultury, která dospívá až do současné podoby „predátora“, který ničí přírodní prostředí natolik (a často nevratně), že se pro člověka stane neobyvatelným. Sebezáhubný proces současně umocňuje postupná ztráta smysluplného fyzického konání (práce), která člověka postihuje celostně, degraduje ho fyzicky, psychicky a nakonec trestá i ztrátou zdraví. Ta úvaha připomíná cestu po spirále, ale tentokrát dolů, a ve zrychlujícím se tempu.

To je stručný náčrt základních myšlenek, jimiž se Šmajš (a spolu s ním 114 citovaných autorů, kteří se rovněž věnují úvahám na ose příroda – člověk – práce) snaží varovat člověka před zánikem, který byl spuštěn výměnou axiomu „největší hodnotou je kvalita lidského života“ za „největší hodnotou jsou peníze“ (okamžité individuální bohatství, byznys). Predátorská kultura, kterou zplodila lidská mysl a spoluvytvořily lidské ruce, umožňuje stále více spotřebovávat (drancovat biotické i abiotické zdroje), ale současně se stahuje ve smrtící smyčku kolem života člověka na zemi.

Šmajšova stať nenutí jen k zamyšlení, ale k urychlenému konání – proti globální a kriminální ekonomice, proti predátorské kultuře a proti omezování práce/pohybu a námahy, pro které je člověk biologicky vystavěn. Propagandistická teze o trvale udržovaném růstu je scestná, zavádějící, škodlivá, disharmonizuje přirozený vztah

člověka a přírody. Ničí planetární prostředí. Nic nemůže být věčné a trvalé! Všechno má svůj začátek i konec – to je zákon našeho bipolárního světa.

Tu úvahu nad Šmajšovými varovnými textem analyzujícím podstatně postavení člověka, celkem bezmocného v ničeném přírodním prostoru, si dovoluji zakončit posledními úvahovými větami. Na lavici obžalovaného sedí ovšem sám člověk. Evolučně se vyvinul v myslícího tvora, příroda ho vybavila rozumem, který zplodil onu predátorskou kulturu, škůdce, který se vymkl, nakonec zničí člověka jako druh. Protože příroda člověka (na rozdíl od něho) nepotřebuje. Člověk/byznysman se nedá přinutit k tomu, *aby opět ctil přírodu jako subjektivitu, vztah k přírodě už nedokáže učinit nejvyšším morálním principem*, i když se za to autor stať tak naléhavě přimlouvá.

Druhá část knihy *Nezaměstnanost má název Psychologie nezaměstnanosti*, její autorkou je doc. PhDr. Božena Buchtová, CSc. Počátečními úvahami o zásadním významu práce pro člověka navazuje na myšlenkové bohatství Šmajšovy kapitoly. Zvláště konkretizuje ideu o ontologické potřebě člověka pracovat a uvádí důsledky jejího porušování, hlavně psychického zdraví dlouhodobě nezaměstnaných. Svě závěry opírá o vlastní sociálně psychologické výzkumy dlouhodobě nezaměstnaných i o závěry několika vědeckých konferencí uspořádaných k tématu nezaměstnanost a jejím důsledkům na citelnou proměnu kvality života.

Aktualizuje sice starší, ale ve svých závěrech stále platnou sociografickou, tzv. Marienthalskou studii z roku 1933, ale i další studie ze zemí s rozvinutou tržní ekonomikou pořízené v době světové hospodářské krize, jejichž vývoody nepozbývají platnost a jsou jistým varováním pro současnost. Všechny shodně potvrzují škodlivé důsledky nezaměstnanosti (ztráty práce) –

ohrožení až ztrátu duševního zdraví a vůbec celkové zvyšování nemocnosti.

Metodologický požadavek – „*poznat situaci v celé její šíři, její společenské podmíněnosti, vztažnosti a dosažnosti*“ (str. 50) – vyslovil u nás už na počátku třicátých let Bruno Zwicker, který pod vedením sociologa I. A. Bláhy realizoval výzkum materiálních, psychologických a sociálních dopadů nezaměstnanosti ve „Velkém Brně“. Je šťastné, že autorka studii objevila a že komplexnost pohledu byla pro ni motivující stejně jako uvedené závěry, které pomáhají lépe postihnout problém nezaměstnanosti v době, kdy ČR přešla na tržní ekonomiku.

Dosud malá, neúčinná pozornost, věnovaná tomuto vážnému problému ze strany kompetentních orgánů a institucí, vedla autorku k tomuto druhému a doplněnému vydání knihy. Je v podstatě naléhavou výzvou, aby se o negativní důsledky nezaměstnanosti zajímali vedle ekonomů nejen psychologové a sociologové, ale také všeobecní lékaři, psychiatři, kriminalisté... Interdisciplinární přístupy jsou vyvolávány tlakem nejen materiálních, ale i zdravotních problémů nezaměstnaných, dokonce i kriminalitou, která stále výrazněji tento jev doprovází. Autorka záslužně sleduje problém v těchto širších kontextech, diferencovaně podle délky trvání nezaměstnanosti – přechodné či dlouhodobé ztráty práce v produktivním věku – s odkazem na kvantitativní nárůst poruch psychického i somatického zdraví.

Tomu se důsledně věnuje v závěrečné kapitole *Nezaměstnanost a zdraví* doc. MUDr. Zdeněk Boleloucký, CSc., lékař/psychiatr, psychoterapeut a soudní znalec. Výčet odborností prozrazuje zdroje jeho závěrů plynoucích ze zkušeností z vyšetřoven i soudních sporů. Po obecných úvahách o nezaměstnanosti a zdraví, které nevybočují z rámce obou předchozích kapitol, se soustřeďují na nejčastější one-

mocnění, jímž je stres, vyprovokovaný změnami životními událostmi, propadajícím se postavením ekonomickým, ale i společenským, ztrátou důstojnosti, pocity zmaru nejednou ústící v těžké deprese, v sebevražedné pokusy i v dokonané sebevraždy. Duševní onemocnění (poruchy chování účinkem psychotropních látek, poruchy nálady, deprese a pracovní deprivace, neurotické poruchy vyvolané stresem, až poruchy osobnosti) a somatická onemocnění (cukrovka, hypertenze, astma, vědová choroba žaludku a dvanáctníku, kožní choroby) u dlouhodobě (ale i přechodně) nezaměstnaných jsou průkazná, jejich léčení zdouhavé, finančně zátěžové pro nemocného i pro stát. Provokují k závěru, že k psychoterapii a farmakoterapii se nutně musí připojit i sociální opatření, která sice problém neodstraní, ale alespoň zmírní a udrží na snesitelné úrovni.

Společensky i politicky závažné téma psychosociální zátěže vyvolané nezaměstnaností se opětně zásluhou tří autorů naší univerzity objevuje v knižní podobě, aby se k jeho poznání dostalo co nejvíce lidí. Zaslíbené studie na téma negativních vlivů ztráty práce na celkový duševní i tělesný stav a na porušení základního práva člověka na kvalitní život obohacují světové písemnictví a spolu s ním skýtají naději, že se o problému začne vážně diskutovat, že se objeví vůle komplexně ho řešit, i když víme, že se počty nezaměstnaných budou s postupujícím hladem po penězích zvyšovat. Nezaměstnanost je možné zmírnit, sociálně „ošetřit“, bohužel v převážně tržní ekonomice nikoliv zlikvidovat.

(V příloze knihy jsou publikovány vybrané texty z klasické literatury k fenoménu nezaměstnanosti.)

V. Linhartová

* Druhé přepracované vydání. Praha: Grada, 2013, 187 s.